

BIA-P.9.3.1/2-3

ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนอกับตัว

[ชุดลอยปทุม อันต์ับ ๓]

พุทธทาสภิกขุ

บางนาที่ ท่านมีมัน

รสอะไร ไม่ประเสริฐ หรือสุทธิ-सानต์
ยิ่งไปกว่า รสของการ “ไม่ต้องได้”
ไม่ต้องเป็น ไม่ต้องอยู่ ไม่ต้องตาย
ไม่ระหาย ไม่สงสัย ไม่กังวล
ไม่หวนไหว ไม่ถือ ร้ายหรือดี
ไม่ถวิล หวังที่ มันสับสน
เช่นจวนได้ หรือจะได้ แต่กลายเป็น
เป็นไม่แน่ ว่าตน จะได้มัน
รส “ความว่าง” อิมโอะชะ - ตลอดกาล
เป็นสัมปราย - โวหาร พระอรหันต์
ดูให้ดี บางนาที่ ท่านมีมัน
แต่ว่าท่าน ดูไม่ดี ไม่มีเอเย.

ของท่านอาจารย์พุทธทาส

๒๗ พ.ค. ๑๕

ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว

คำบรรยายของ

พุทธทาสภิกขุ

ในชุดปรมาตถศิลป์แห่งการครองชีวิต

ภาควิสาขบูชา

ที่หินโค้ง, สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

เมื่อ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓

ผู้ศรัทธาจัดพิมพ์สร้างขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา

เป็นธรรมบูชาคุณ

แต่องค์ท่านผู้บรรยาย

เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ

แก่สหรัชมิก

ตุลาคม ๒๕๒๓

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๓.]

ความรักของอวิชา

มีชายหนึ่ง ลิงหนึ่ง อยู่ด้วยกัน
คนก็รัก ลิงนั้น เป็นนักรบ
ลิงก็รัก คนจัด เต็มอัตรา
ทั้งสองรา รักกัน นั้นเกินดู

วันหนึ่งคน นอนหลับ อย่างสบาย
แมลงวัน มาได้ ที่กักหู
ลิงคิดว่า อ้ายนี่วน กวนเพื่อนกู
จะต้องบีบ ให้มันตาย อ้ายอปรีย์

เอาذنไม้ มาเง้อ ขึ้นสองมือ
ฟาดลงไป เต็มตื้อ แมลงวันหนี
ข้างเพื่อนรัก ดิ้นซึก ไปหลายที
ดูเถิดนี้ ความรัก ของอวิชา

พุทธศาสนิกชน

คำนำ

ดิฉันได้มีโอกาสมากราบนมัสการท่านอาจารย์พุทธทาส
ในระหว่างวันวิสาขบูชา (๒๙ พฤษภาคม ๒๕๒๓) และได้มี
โอกาสได้ฟังธรรมบรรยาย เรื่อง ศิลปแห่งการมีพระพุทธเจ้า
อยู่กับเนื้อกับตัว ซึ่งท่านอาจารย์ได้แสดงเมื่อวันที่ ๓๑
พฤษภาคม ๒๕๒๓ ดิฉันรู้สึกมีความประทับใจเป็นพิเศษ
ได้ปรารถนาเรื่อง^๕กับอาจารย์ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู ซึ่งเป็นมิตร
ที่รัก อาจารย์ฟุ้งเฟื่อง จึงได้ให้คำแนะนำว่า ถ้าประทับใจ
มากเป็นพิเศษ ก็น่าจะพิมพ์ถวายท่านอาจารย์ เพื่อแจก
เป็นธรรมบรรณาการ แก่ท่านผู้สนใจในธรรมศึกษาโดย
ส่วนรวม ซึ่งดิฉันเห็นว่าเป็นคำแนะนำที่ดียิ่ง ดิฉันเองก็
เคยได้รับแจก คำบรรยายธรรมะของท่านอาจารย์ที่ท่านได้
แสดงในโอกาสต่างๆ มาแล้วหลายเล่ม ทุกครั้งที่ได้มานมัสการ
ท่าน และรู้สึกว่าการหนังสือเหล่านี้มีประโยชน์มาก เหมาะ
สำหรับผู้ใฝ่หาธรรมะ แต่อาจไม่มีโอกาสได้เดินทางมาฟัง
ธรรมบรรยายด้วยตนเอง เพราะมีอุปสรรคเรื่องการเดินทาง
ระยะทางและเวลา ดิฉันจึงได้ตอบตกลงพิมพ์ธรรมบรรยาย
เรื่องน^๕

ดิฉันขอขอบคุณ อาจารย์ฟุ้งเฟื่อง อย่างยิ่ง ไว้ ณ ที่นี้
ที่ได้แนะนำสิ่งที่มีคุณประโยชน์ และที่ได้กรุณาดำเนินเรื่อง
ราวต่าง ๆ ให้โดยตลอด นับตั้งแต่การกราบขออนุญาตท่าน
อาจารย์ การถอดเทป การตรวจปรู๊ฟ และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม
ทั้งที่ท่านทั้งหลายเห็นอยู่นี้

ดิฉันหวังว่า ท่านที่อ่านธรรมบรรยายเรื่องนี้แล้ว
คงจะได้มองเห็นพระพุทธเจ้าด้วยธรรมจักขุ และปัญญาจักขุ
ซึ่งนับว่าเป็นศิลปะแท้และสูงสุดอย่างหนึ่ง แทนที่จะมองด้วย
กายจักขุ หรือ ตาเนอธรรมคำ ๆ ตามที่พวกเราส่วนมาก
กระทำอยู่ ซึ่งไม่ต้องพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าเลย และ
เพื่อให้สมดังเจตนาของท่านอาจารย์ ผู้ได้พยายามชี้แนะ สั่ง
สอนอบรมพวกเรามาตลอดชีวิตของท่าน เพื่อให้เราได้รับ
สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่เราควรจะได้ ในการที่ได้เกิดมานี้

การปฏิบัติเพื่อให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนอกับตัวของ
เรา จะทำให้คำสั่งสอนของท่านอาจารย์ไม่เป็นหมันเลย

กานดา ศีตะจิตต์

๒ กันยายน ๒๕๒๓

๘๖/๒ ถนนสันต์เสื่อ

หมู่ ๖ ท่าเตี๋ย

อ. เมือง จ. เชียงใหม่

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ ซึ่งเขียนธรรมบท ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เขียนหนังสือนี้
ในฤดูฝน และนครแก่การอนิเมทา, จึงชื่ออนิเมทา.

คำว่า "ธรรม" เขียนคำเดียว มีความหมาย มาก
มายหลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดมี ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิต ของเขา,
เมื่อความชั่วร้ายอยู่ อย่างดาษดื่น ทั้งโดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้จัก หนังสือ นี้
ว่า ธรรมะ อย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือ ๗
เขต ของโลก ใน ระลอก ของ อนิมิต เกิด จาก การ ประ พ ท ์
ผิด ธรรมะ นั้น เอง. สังคม ที่ กาล สมัย ใด คน ย่อม ชอบ
คิด ใน ระลอก ของ อนิมิต นั้น และ ใคร่ จะ ไป หา ที่ คน กระ
หวั่น มี จิตใจ เป็น ที่ ใจ ไม่ นิ่ง เมื่อ ทั้ง ตัว. สมาชิก ใจ ส ด
จิตใจ จิตใจ คน เห็น ว่า เมื่อ ต้อง มี ธรรมะ อะไร ที่ ใน
โลก แล้ว; แต่ ที่ นี้ มี หนังสือ ขนาด ที่ ใจ ได้ มี ที่ อยู่
ตลอด เวลา เป็น พอ แล้ว. เขา เห็น ว่า หน้าที่ ของ เขา มี อยู่
แล้ว แต่ เขา เห็น ว่า หนังสือ ขนาด ที่ ใจ ได้ มี ที่ อยู่

โลกส่วนใหญ่นั่ง กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

การรู้จักธรรม คือการรู้จักอะไรที่มีอยู่อย่างถูกต้อง คน
 มีเหตุผลในจิตใจ สืบไป แม้ในความคิดหรือข้อสงสัย ที่คิดหรือรู้สึกอยู่
 ก็มีความถูกต้องอย่างชัดแจ้ง. มิฉะนั้นแม้ความสงสัยนั้นใหม่ ย่อม
 มีไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเฉลียวฉลาด สำหรับผู้ที่มีธรรมอย่างแท้-
 จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อม มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเขลา
 ติงๆ สดๆ ราวๆ กัน มากมายสักเพียงไร. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้สึกเป็นสุข เมื่อรู้สึกว่าการประพฤติธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความเกะกะตัว ของ
 ใจนี้ ทำให้รู้สึกเป็นสุข. ไม่นับความสุขอันมีในภาย
 าคือ สุขใจจาก การเห็นธรรม คือ ๓๓ หรือ ๑๒๖ นั้น กาย และ
 ใจที่ตกเป็นทาสของโลกาเหล่านี้ เสียแล้ว.

ธรรม: ครอบคลุมในความรู้จักอันมีอยู่อย่างถูกต้อง รู้จักอันมี
 ไปตลอดชีวิต และชีวิตอันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 หน้าที่ของตนได้ ได้ชัดแจ้งชัดแจ้ง. มีบรรดาฝ่าย ๑๒๖ อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันติภาพ
ของส่วนรวม โดยส่วนเดียว, มีสังขัตติคุณทุกประการอัน
 ๑๒๖ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพฤษชาติทั้งปวง, มีเมตตา
 ธรรมอันโดยโลก หรือหนักแน่นเช่น แม้แต่หน้อยเดียว. นี้
 นี้เรียกว่า ชาติ, ชาติจริง, หรือ ขอบเขตของชีวิต ย่อมมี
 แก่ผู้ประพฤตธรรม. ใจนี้ หมายถึง ความว่า ๑๒๖ มิใช่
 หน้าที่ของบุคคลอันใด, แม้แต่ สัตว์หรือ หน้อยตั้งแต่ สัตว์
 ใหญ่ประพฤตธรรม มีหน้าที่นี้ ชาติเดียว.

เขา มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับทรงพิเคราะห์ เพื่อให้เห็น
 รู้จักสิ่งทั้งปวง อย่าง ถูกต้องตามที่เป็นจริง เพื่อมีชีวิตรอยู่ดี
 อย่างสงบสุข มีใช้ มี ทน หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับไว้เป็น
 สื่อ ให้เขาแสดงเป็นภาษาของบุคคล คนใดเห็นไม่ชัด ในสิ่งที่
 เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกนี้จะมีคน ชี้บอกด้วย ธรรมะ .
 เขามองด้วยตาของเขาเองไม่ได้ ก็ชี้บอก แต่เขาสามารถควบคุม
 ทน หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้สัมพันธ์โลก แต่ในลักษณะ "นี้"
จะไม่มีเสียง มีแต่ใจ แก่เขาได้ โดยอาศัย ธรรมะ นั่นเอง. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนั้น "โลกนี้" ก็เป็น "โลกที่สงบงาม อยู่ตา-
 ลัง" หรือเป็น "โลกของ พระศรีอาริย์เมธาไตรย" ซึ่งมีบทันตาทัน-
 ทัดกัน เพราะเป็น "โลก ที่สงบ งาม ไร้ตัณหา ธรรม"

ทางรอด ทางออกของโลกนี้จะมี มีอยู่ทางเดียว นั่นคือ โพ้น
 คือ โลกนี้ ไร้ตัณหา ธรรม. การช้อยให้ทุกคน ได้เดินไปตาม
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสูงส่ง. ขอให้ได้
 ทางรอด ทางพ้นพ้นทุกข์ ธรรมะ นั้นโดย แพรว พริ้ว แสง สว่าง ประ-
ไพโรจน์ เต็ม ตาม ความ ประ สงต์ นับ แต่ ผู้ ที่ คือ สงบ ไม่มี แล้ว ||=
ผู้ ที่ ยัง มี ตัณหา อยู่ โดย ทุก แต่ ทุก มุม เงา. ข้าม ได้ ขอ อนุ-
โมทนา กับ ผู้ ที่ มี ตัณหา เป็น อยู่ อยู่.

พุทธทาส โอภาส

ใฝ่หาพบตาธรรม, ใจ
 ๑ มกราคม ๒๕๒๖

ปรมัตถศิลป์แห่งการครองชีวิต

ภาควิสาขบูชา ครั้งที่ ๘

ที่หินโค้ง สวนโมกข์ ไซยา

๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๓

ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้า
อยู่กับเนื้อกับตัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา เป็น
ครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ปรมัตถศิลป์
แห่งการครองชีวิต ต่อไปตามเดิม. แต่ในครั้งนี้จะได้
กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อ
กับตัว.

[ซ้อมความเข้าใจคำว่าศิลปะ.]

ขอซ้อมความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับผู้
ไม่เคยฟังมาแต่ต้นสักหน่อยหนึ่ง ในเรื่องของคำว่า *ศิลปะ* ;
เพราะว่าเมื่อท่านได้ยินคำว่า *ศิลปะ* ท่านอาจจะเข้าใจความหมาย
ผิดไปจากที่อาตมาต้องการจะให้ถือเอา; เพราะเคยได้ยิน
คำว่า ศิลปะ — ศิลปะ กันแต่เพียงของที่ตบตา ใช้ความงาม
หรือความแปลกประหลาดเป็นเครื่องตบตา; ไม่ใช่ของที่
จริงแท้แน่นอน ถาวร เต็มขาด แต่ประการใด.

ครั้นมาได้ยินคำว่า *ศิลปะแห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่*
กับเนือกัณฑ์ เขาก็ไม่เชื่อว่ามันจะเป็นสิ่งที่จะมีได้, แล้วก็
เลยถือหรือหาว่ามันเป็นเรื่องหลอกลวง; เพราะคนโดยมาก
ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า ชนิดที่จะเอาไว้กับเนือกัณฑ์ได้,
รู้จักแต่พระพุทธเจ้าที่เป็นอย่างคน เกิดในประเทศอินเดีย
นานมาแล้ว นิพพานแล้ว เผาแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว
อย่างนี้จะเอามาอยู่กับเนือกัณฑ์ได้อย่างไร.

หรือ บางคนถือเขยิบใกล้เข้ามาสักหน่อย เอา
พระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า มาแขวนไว้ที่คอ แล้วก็เรียก
ว่าอยู่กับเนือกัณฑ์. นี้ก็จะพาลเข้าใจว่า อาตมาก็จะกล่าว

ถึงการแขวนพระพุทธรูปนั้นอีก ; ในที่นี้ ไม่ได้กล่าว
 อย่างนั้น ไม่ได้มุ่งหมายอย่างนั้น.

ขอให้เข้าใจคำว่า ศิลป อย่างถูกต้อง ดังที่ได้
 เคยอธิบายมาแล้วหลายครั้ง. คำว่า ศิลปนี้ในภาษาไทยมี ๒
 ความหมายจริง ๆ เหมือนกัน คือความหมายสำหรับของ
 หลอก ๆ ตบตา นั้นก็มี ; ส่วนที่เป็นของจริงนั้น ก็หมาย
 ถึงสิ่งที่มีความงามอย่างยิ่ง สำเร็จประโยชน์อย่างยิ่ง แล้วก็
 ทำยากอย่างยิ่ง. ถ้าซื้อขายกัน ก็แพงอย่างยิ่ง ; นี้เป็นไปใน
 ทางวัตถุ. แต่ในทางฝ่ายจิตใจ ก็เหมือนกัน งดงามอย่างยิ่ง
 สำเร็จประโยชน์อย่างยิ่ง ทำยากอย่างยิ่ง มันเป็นศิลปใน
 ทางจิตทางใจ.

คำว่า ศิลป นี้ มันคล้าย ๆ กับคำอีกคำหนึ่ง ; ถ้า
 เป็นเรื่องทางใจ นั่นก็คือคำว่า อุปายวิธี คือวิธีแห่งการใช้
 อุบาย. แต่คำว่า อุบาย ในภาษาไทยนี้ กลายเป็นเรื่อง
 หลอก ๆ ไปเสียอีก ใน ภาษาบาลี คำว่า อุบาย ไม่ใช่หมายถึง
 เรื่องหลอกหลวง แต่เป็นวิธีอันเร้นลับ ; ใช้ในทาง
 หลอกหลวง ก็ได้, ใช้ในทางข้อสัตย์สุจริต ก็ได้. แม้แต่ การ
 ประพฤติกระทำให้มีการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ก็เรียกว่า
 อุปายวิธี หรืออุบายด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น ท่านจงทราบไว้ว่า ในภาษาไทยเรา แม้จะ
รับเอาคำในภาษาบาลีมาใช้ แต่ก็ใช้ไม่ค่อยหมด หรือว่า
ใช้ครั้งเดียว, หรือให้มีความหมายไปในทางใดทางหนึ่ง ตาม
ที่นิยมใช้กันโดยมาก. เช่นคำว่า “อุปาย” นี้ ก็หมายถึง
เรื่องหลอกลวง; ถ้าเรียกว่า ทิฏฐิ ก็มีที่จะหมายถึงมิจฉา-
ทิฏฐิโดยส่วนเดียว.

เรื่อง “ศิลปะ” ในภาษาไทยเรานี้ ก็เหมือนกัน
นิยมใช้กันแต่ในความหมายที่เป็นไปเพื่อการหลอกลวงตบตา;
ผู้คำในภาษาฝรั่งไม่ได้. คำว่า art ที่แปลว่า ศิลป นั้น เขา
ก็ได้แยกออกเป็น ๒ คำ คือ ถ้า เป็นไปเพื่อหลอกลวง เขาก็
ใช้คำว่า artificial, ถ้า เป็นไปในทางสุจริต เขาจะใช้คำว่า
artistic คือมันเป็นของที่ทำไต่ยาก มีความประณีตมาก
งดงามอย่างยิ่ง สำเร็จประโยชน์อย่างยิ่ง ตรงกันกับหลัก
ทั่วไป.

ที่^{๕๕}นี้ก็อยากจะดูถึงคำง่าย ๆ ในภาษาไทยเรา ก็มีอยู่
บางคำ เช่นคำว่า “เคล็ด”. คำว่า *เคล็ด* นี้ท่านจะถือว่า
เป็นคำที่มีความหมายทางเลวร้าย หรือความหมายทางดี?
อาตมา เห็นว่า คำว่า *เคล็ด* นี้ ใช้ได้ทั้งในทางเลวและในทางดี;

ใช้เคล็ดเพื่อทำความดี มันก็ได้ผลดี, ใช้เคล็ดในทางทำ
 ความเลว มันก็ได้ผลเลว. แต่คำว่า เคล็ด นี้ มันมี
 ความหมายอยู่ตรงที่ว่า ให้ทำงานง่าย ๆ ให้ทำเร็ว ๆ แล้วให้
 ใช้น้ำแรงน้อย ใช้น้ำมันน้อย แล้วก็ได้ผลมาก; อย่างนี้
 เราเรียกว่า เคล็ด.

ถ้าเอามาใช้กับสิ่งที่ยาก ที่ยุ่งยากมาก ที่มี
 ประโยชน์มาก เคล็ดนั้นก็คือศิลป์นั่นเอง; แต่ถ้าเอา
 ไปใช้ในทางหลอกลวง, มันก็เป็นเรื่องหลอกลวงไป, มันก็
 หลอกลวงได้มาก, หลอกลวงชนิดที่มีกำไรมาก สมกับที่คำว่า
 มันเป็นเคล็ด. และเดี๋ยวนี้ก็มีคำยืมมาจากภาษาต่างประเทศ
 อีกคำหนึ่ง คือคำว่า เทคนิค (technics); ถ้าเรามีเทคนิค
 เราก็ทำได้ผลดี ได้เร็ว ได้ประโยชน์มาก และลงทุนน้อย,
 ถ้าผิดเทคนิค ไม่มีเทคนิค มันก็มีผลตรงกันข้าม.

เดี๋ยวนี้เราก็ชอบใช้คำว่า “เคล็ด” ชอบใช้คำว่า
 เทคนิค หรือ อูบาย กันอยู่แล้วเป็นประจำ; ก็ขอให้เอามา
 ใช้ในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นประโยชน์ ที่เป็นสิ่งสุจริต
 บริสุทธิ์ใจ กันดูบ้าง; ก็จะได้รับผลเกินคาด ก็ลอง

ทუნ้อย ได้ประโยชน์มาก ได้ประโยชน์สูง ได้ประโยชน์ลึก
โดยง่าย โดยด่วน และโดยเร็ว.

นี่แหละขอให้ถือเอาความหมายของคำว่า ศิลป กัน
อย่างนี้ จะชอบเรียกว่า เคล็ดลับ ก็ได้, จะชอบเรียกว่า อูบาย
วิช ก็ได้ จะชอบเรียกว่า เทคนิค ก็ได้, แล้วแต่ใครจะชอบ
ใช้คำว่า ; สำหรับเอาตัวมันนั้นเห็นว่า เราควรจะใช้
คำว่า ศิลป.

[เริ่มบรรยายครั้งนี้.]

วันนี้จะพูดถึง ศิลปแห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่
กับเนื้อกับตัว. คนไม่เคยฟังมาแต่ก่อน ก็จะไปฟัง ไปใน
ทางที่ว่า เป็นเรื่องเล่นไม่เชื่อ “จะเอาพระพุทธเจ้ามาอยู่กับ
ตัวนี้ฉันไม่เชื่อ ;” ฉะนั้นเมื่อแกมาพูดอย่างนี้ ก็ต้องเป็น
เรื่องหลอกกันเล่น, ถึงแม้จะเอาพระพุทธเจ้ามาอยู่กับเนื้อ
กับตัวได้ ก็เป็นพระพุทธเจ้าหลอกๆ, หรือพระพุทธเจ้า
ศิลปไปเสียอีก ไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริง”. นี่ ถ้าได้เกิดความ
รู้สึกขึ้นมาอย่างนี้แล้ว ก็คงจะไม่ตั้งใจฟัง ไม่สนใจฟัง ไม่เข้าใจ
ใจไม่รู้เรื่อง, แล้วก็เลยไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการฟัง.

ต้องศึกษาคำว่า ศิลป ให้ถูกต้อง.

ศิลปต้องให้มีความหมายครบถ้วน อย่างที่เคยพูดมาแล้ว อย่างช้า ๆ ชาก ๆ คือว่า :-

ข้อที่ ๑. สิ่งที่มีความงดงาม เป็นข้อแรก, งดงามอย่างจับใจ, เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความพอใจ ความเลื่อมใส, พร้อมทั้งจะจูงใจบุคคลนั้นไปได้ตามปรารถนา. นี่เอาความงามมาเป็นข้อแรก.

ข้อที่ ๒. นึกมาถึง ความมีประโยชน์อย่างยิ่ง; หมายความว่า การที่ลงทุนทำกันทั้งนี้ เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง มีผลเกินค่า หรือว่ากำไรมากที่สุด. นี่พูดกันอย่างรัดกุม.

ข้อที่ ๓. ก็มาถึงคำว่า ละเอียด ประณีต สุขุม ในทางฝีมือ, ก็ต้องมีฝีมืออย่างยิ่ง จึงจะทำได้.

เมื่อครบทั้ง ๓ อย่าง คือ งาม และ ประโยชน์อย่างยิ่ง และ ฝีมืออย่างยิ่ง ก็เรียกว่า "ศิลป". ถ้าเมื่อลงทุนทำถึงขนาดนั้นแล้ว มัน เป็นเรื่องหลอกลวงไปไม่ได้; จะหลอกลวงไปทำไม เมื่อต้องใช้ความพยายามมากอย่างยิ่งอยู่แล้ว จึงจะไ้สิ่งนั้นมา.

นี่ถ้า จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าปรารถนา ก็คือเป็นหนทาง ที่จะให้สิ่งที่ลึกซึ้ง หรือสูงสุด หรือ ยากลำบากนั้น กลายมาเป็นสิ่งที่อยู่กับเราได้, สำเร็จ ประโยชน์กับเรา, หรือ ใช้เป็นประโยชน์ได้.

เช่นว่า การครองชีวิตให้งดงาม ตามแบบที่เรียกว่า พรหมจรรย์, คือแบบแห่งการครองชีวิตอันประเสริฐนั้น มัน มีค่ามาก; จึงต้องลงทุนตามวิถีทางของศิลปะ : คือ ทำอย่างละเอียดลออประณีต จึงจะสำเร็จ แล้วก็ได้ผลเป็น ประโยชน์สูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้, และถ้าดูแล้ว มันก็งาม คือ ขวนให้คนทั้งหลายมาสนใจรับเอาไป.

พระธรรมมีความงาม

ทั้งเบื้องต้น, ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

หรือดังที่บอกแล้วว่า พระศาสนาก็ดี พระธรรม ทั้งหลายก็ดี มีความงาม เป็นเครื่องดึงดูดใจ. ถ้าคนฟัง เข้าใจ ก็จะรู้สึก ความงามในพระศาสนา หรือในพระธรรม วินัย แล้วเขาก็ยอมรับปฏิบัติ.

เรื่องทางศาสนา ก็ยังเกี่ยวกับวิธีการที่เรียกว่า ศิลป; ดังที่พระพุทธเจ้าเองก็ทรงใช้คำว่า งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย ว่าเป็นลักษณะอันสำคัญ ถึงกับ ทรงกำชับให้ภิกษุทั้งหลายแสดงธรรม ประกาศพรหมจรรย์ ให้งดงาม ถึงขนาดนี้.

นี่เราในฐานะที่เป็นสาวก ก็มีหน้าที่ทั้งทางที่จะศึกษาปฏิบัติ, และทั้งทางที่จะสืบพระศาสนา คือเผยแพร่อสั่งสอน กันสืบไป. เราต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ชีมชาบมาแล้ว โดยถูกต้อง และ ครบถ้วนว่า พระธรรม นั้นงามอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร ละเอียดประณีตอย่างไร จึงจะสามารถสั่งสอนเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสืบต่อไป, ไปยังบุคคลอื่น อันจะมีมาในภายหลัง ให้เขาได้เข้าใจ และรับเอาไปได้ ซึ่งพระธรรมอันสูงสุด, โดยวิธีการแห่ง ศิลป อันจะพึงใช้ในการเผยแผ่.

อาตมาจึงเห็นว่า เป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่จะมึวิธีการ คือการ ใช้ศิลปให้ถูกต้อง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.

คนทั่วไปในโลก จะเป็นฝรั่งหรือเป็นคนพวกไหน
ก็ดี มีคำว่า art หรือ ศิลป์ นี้ใช้ ก็เพราะเกิดความรู้สึกขึ้น
มาได้ภายใน จากจิตใจของตัวเอง ซึ่งนิยม ความงาม ความ
มีประโยชน์ และ ความละเอียดประณีตในทางฝีมือ; ฉะนั้น
เขาจึงใช้คำคำนี้กันทั่วไปหมด แม้ในภาษาไทยก็มีคำคำหนึ่ง
ที่ใช้ในความหมาย ที่ตรงกับคำว่า art หรือ ศิลป์.

ธรรมะในศาสนาของเรา ก็มีอาการอย่างนี้อยู่แล้ว,
มีหลักเกณฑ์อย่างนี้อยู่แล้ว; ฉะนั้น จึงสะดวกที่จะใช้;
และจะนำหัวเราะมากทีเดียว ถ้าว่า จะพูดว่า เรามีนี้อยู่แล้ว
เราใช้อยู่แล้ว แต่เราก็กังไม่รู้จักชื่อของมัน, ไม่รู้จักเรียกคำ
คำนี้, ทงที่เราได้ใช้กันอยู่แล้ว :—

ในการแสดงธรรม ก็ดี ในการเขียนประพันธ์
ก็ดี มีการใช้ศิลปอย่างเต็มที่. ที่เป็นไปสุดเหวี่ยง ก็คือ
การใช้กาพย์กลอนที่ไพเราะ; แม้จะเป็นคำร้อยแก้ว ไม่ใช่
กาพย์กลอน ก็ต้องมีลักษณะแห่งศิลปเต็มที่, คือ ถ้อยคำ
ไพเราะ มีเนื้อความดีสูง ทำได้โดยยาก. ฉะนั้นเราก็ได้ใช้
กันอยู่แล้วเป็นประจำ และ นานมาแล้วด้วย.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อย่างอาตมา ซึ่งทำการ *เผยแผ่*
พระพุทธศาสนา มาหลายสิบปี; *สิ่งที่ทำไปก็มีรูปแบบแห่ง*
ศิลป์ อย่างมากทีเดียว ในการที่จะเผยแผ่พระธรรม คำสั่งสอน
 เหล่านั้น. *ท่านทั้งหลายก็มีด้วยเหมือนกัน*; ในบางคน
 ที่ได้ทำงานอยู่ในลักษณะอย่างนี้ ใช้นั้นอยู่แล้ว ได้รับ
 ประโยชน์แล้ว ก็ยังไม่รู้จักชื่อของมัน *ว่าจะเรียกว่าอะไรดี.*

เดี๋ยวนี้ก็จะเอาชื่อของมันมาเผยแผ่ มาประกาศ
 ให้รู้ว่า เราจะเรียกกันว่าศิลป์ คือสิ่งที่มีความงามจับใจ
 มีคุณค่าใหญ่หลวง แล้วก็มีความประณีตละเอียดในการ
 สร้างสรรค์. นี่คือศิลป์ในความหมายที่แท้จริง ที่ถูกต้อง
 ไม่เป็นการหลอกลวง.

....

เหตุที่ควรมีศิลป์

แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับตัว.

หัวข้อเรื่องมีว่า *ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับ*
เนอกับตัว ^{๕๕}นักควรรจะนึกกันให้ทั่วถึงว่า *ทำไมจะต้องมาอยู่*

กับเนอกับตัว? ถ้าไม่อยู่กับเนอกับตัว ก็จะช่วยอะไรไม่ได้
แล้วจะไม่มีประโยชน์อะไร. พระคุณของพระพุทธเจ้า
หรือพระคุณของพระธรรม หรือพระคุณของพระสงฆ์ จะมี
ประโยชน์แก่เรา ก็ต่อเมื่อเราเอามาทำให้อยู่กับเนอกับตัว.

ถ้าไม่รู้จักพระพุทธเจ้าโดยภาษาธรรม ก็จะไม่
เข้าใจคำว่า มาอยู่กับเนอกับตัว; เพราะเห็นว่าพระ-
พุทธเจ้านั้น ก็เป็นบุคคล ตายแล้ว เผาแล้ว. นี้พูดภาษา
ชาวบ้าน: เหลือแต่กระดูกแล้ว ไม่พอแจกกัน ที่จะเอา
มาอยู่กับเนอกับตัว, ทำเป็นพระพุทธรูปขึ้นมาแทน แล้ว
มาแขวนไว้ที่คอ แล้วก็จะเรียกว่า อยู่กับเนอกับตัว.

นี่แหละมันเป็นเรื่องติดตัน ตายค้ำัน ก็ได้อยู่ที่
ตรงนั้น ^๕ว่าจะทำให้พระพุทธเจ้ามาอยู่กับเนอกับตัวได้
อย่างไร.

เขาเอาพระพุทธรูปมาแขวนคอ ด้วยความคิดว่า
อย่างไร? ส่วนมากก็ด้วยความเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ประโยชน์
ของตัว มีแต่ความขลาด ความกลัว เอาพระพุทธรูป
พระเครื่อง มาแขวนไว้ที่คอ ด้วยความคิดว่าจะปลอดภัย
ด้วยความคิดว่า จะร้ายมากเร็วๆ ด้วยความคิดว่า จะให้คน

รักทั่วทุกทิศทุกทาง. นี่เอาพระพุทธรูปมาแขวนไว้ใน
ลักษณะอย่างนี้ ซึ่งพระพุทธรเจ้าพระองค์จริงไม่เคยตรัส.

พระพุทธรเจ้าไม่เคยตรัสเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูป;
เพราะว่ามันไม่มี ในครั้งพุทธกาล ไม่มีพระพุทธรูป ไม่มี
พระเครื่อง; ฉะนั้นจึงไม่มีข้อความใด ๆ ที่พระพุทธรเจ้า
ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับพระพุทธรูป หรือพระเครื่อง. การที่
ถือว่าเอาพระเครื่องมาแขวนคอ แล้วจะปลอดภัย จะรวย
ใครเห็นก็จะรัก; นี่เป็นเรื่องว่าเอาเองทีหลัง. จะอยู่กับ
เนื้อกับตัวได้หรือไม่ ก็ลองดูเถิด.

อาตมาซ้ก็จะสงสัย จึงได้เอามาพูด ให้ใคร่ครวญ
กันดู พิจารณากันดู ว่าเอาพระพุทธรูปมาแขวนเข้าที่คอ
ห้อยอยู่ที่ไตคาง ที่หน้าอก, เวลากินเหล้า ยกแก้วเหล้าข้าม
หัวพระเครื่อง วันหนึ่งตั้งหลาย ๆ หน, แล้วพระเครื่องนั้นจะ
เป็นอย่างไร; ถ้าเป็นพระพุทธรเจ้าจริง มีจิต มีวิญญาณ
สิงอยู่ในนั้น แล้วจะรู้สึกอย่างไร นี่เรียกว่าเอาแก้วเหล้าข้าม
หัวท่าน.

ที่บางทีก็จะเก็บพระเครื่องไว้ที่อื่นก็ได้; แต่
พอถึงเวลาที่เขาจะทำพิธีกินเหล้า เขายกแก้วเหล้าขึ้นชู

เหนือหัว เหนือศีรษะ พร้อมกัน ในการตีมอวยพรให้กันนั้น
 คนนี้ ยกแก้วเหล้าขึ้นเป็นสูงที่สุดกว่าสิ่งใดยกขึ้นเหนือหัว ;
 แล้วพระพุทธรูป พระพุทธเจ้าที่เอามาเก็บไว้เพื่อตัวนั้น จะ
 รู้สึกอย่างไร. ถ้ามีจิตมีวิญญาณก็จะไม่สำเร็จประโยชน์เลย
 ในการที่หวังว่า จะฟังพยานุภาพของพระเครื่อง ของ
 พระพุทธรูป.

จะทำพิธีพุทธาภิเษก ให้วิเศษมากกว่าวัดที่วัดร้อยครั้ง
 ถ้าเอาแก้วเหล้าข้ามหัวทีเดียว มันก็หมดแหละ มันก็หมด
 ความหมายแหละเมื่อข้ามหัว ; เพราะว่าเหล้ามันเองทำให้
 หมดความเป็นพระเศียร เหลือแต่หัวตามแบบของวัตถุ.
 เมื่อยังไม่ได้เอาแก้วเหล้ามาข้ามหัว ก็ยังมีคำว่า พระเศียรอยู่,
 สูงสุดอยู่ ; พอเอาแก้วเหล้าข้ามหัว เสียแล้ว มันก็หมด
 ความหมายของคำว่า พระเศียร เหลือแต่หัว.

นี่เอาตามจริงใช้คำว่า “ข้ามหัวท่าน” จนหมดความ
 เป็นพระเศียร, แล้วก็ไม่มีความเป็นพระพุทธเจ้าเหลืออยู่ ;
 เพราะถูกข้ามหัวด้วยแก้วเหล้า วันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง สำหรับ
 คนกินเหล้า. หรือว่า คนไม่กินเหล้า ก็ยังจะยกอะไรข้าม
 หัวท่านอยู่บ่อย ๆ ; แม้แต่กินข้าว กินแกง กินกับ กิน

อะไรก็ตาม มันต้องกินทางปาก มันก็ข้ามหัวพระเครื่อง
แล้วไม่เห็นใครเคยถอดพระเครื่อง แล้วจึงกินจึงดื่ม.

เออละ, เป็นอันว่า คนที่เขา **อยากจะมีพระพุทธเจ้า**
อยู่กับเนื้อกับตัวนั้น มันไม่มีความหมาย เสียแล้ว ถ้าทำ
เพียงเท่านั้น; แม้ว่าบางคนจะมาสักกลงไปในหนึ่ง ลงใน
ผิวหนัง เป็นรูปพระพุทธรูป เป็นรูปพระพุทธเจ้า ให้อยู่
กับเนื้อกับตัว แล้วก็ยังปฏิบัติอย่างเดียวกัน กับพระเครื่อง
ที่เอามาแขวนไว้; แล้วก็ใช้ร่างกายนี้ ทำแต่สิ่งที่ไม่น่าดู
เป็นบาป เป็นอกุศล; มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะสัก
พระพุทธรูปไว้ที่เนื้อที่ตัว ที่หนึ่ง.

เออละ, เป็นอันว่า เขาควรจะคิดหาวิธีอื่น ที่จะ
ทำให้มีพระพุทธเจ้าพระองค์จริง แล้วก็มาอยู่ที่เนื้อ
ที่ตัวกันจริงๆ.

พระพุทธเจ้าที่จะอยู่กับตัวได้

คือปฏิจจสมุปบาทธรรม.

ข้อแรกก็จะต้องพูดถึง พระพุทธเจ้าพระองค์จริง
เรื่องมันก็มาก; แต่มันก็จำเป็นจะต้องพูดอีกว่าพระพุทธเจ้า

พระองค์จริงนั้น ต้องไม่ตาย ต้องไม่นิพพาน ต้องยังอยู่ตลอดกาล แล้วอยู่กะเราได้ และเข้าไปอยู่ในจิตใจของเราได้. ข้อนั้นคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า พระธรรม; ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม; เพียงแต่เห็นเนื้อตัว จับขายจิวรอยู่, ไม่เห็นธรรม ก็ไม่ชื่อว่าเห็นเรา ต้องเห็นธรรม, เห็นพระธรรม.

ที่^{นี้} เห็นพระธรรม เห็นที่ตรงไหน? ก็จะเหมาๆ เอาว่า พระธรรมคำสอนทั้งหมดก็^{นี้}ได้. แต่พระพุทธเจ้าท่านยังตรัสไว้ชัดว่า : ผู้ใดเห็นปฏิจาสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจาสมุปบาท; ก็เป็นอันยุติได้ว่า เห็นปฏิจาสมุปบาท คือเห็นธรรม.

จักรกลของการเห็นปฏิจาสมุปบาทฝ่ายเกิด.

ที่^{นี้} เห็นปฏิจาสมุปบาทนั้น คือเห็นอะไร? ต้องเห็นกันอย่างถูกต้อง ก็พูดได้ง่ายๆ ว่า เห็นในการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ และการดับลงแห่งความทุกข์อย่าง

ถูกต้อง แท้จริง และสมบูรณ์ นี่เรียกว่าเห็นปฏิจ-
สมุปบาท.

ก็มีปัญหาว่า เห็นที่ไหนล่ะ? ตรงไหนล่ะ?
ความทุกข์เกิดขึ้น? ตรงไหนล่ะความทุกข์ดับไป?
มัน *เลยต้องรู้สึกเข้าไปถึงภายในจิตใจ* ว่าเมื่อไรกระแสปฏิจ-
สมุปบาทเกิดขึ้น? เมื่อไรกระแสปฏิจสมุปบาทดับลง? จน
กระทั่งพบว่าเมื่ออายตนะข้างนอก อายตนะข้างในถึงกันเข้า
แล้วก็เกิดวิญญาณ, มีชื่อตามอายตนะนั้น ๆ.

เช่น *จักขุวิญญาณ* *โสตวิญญาณ* เป็นต้น;
อายตนะภายในด้วย อายตนะภายนอกด้วย วิญญาณนั้นด้วย
สามอย่างนี้ *ทำงานร่วมกัน* ก็เรียกว่า *ผัสสะ*; ก็ต้อง
เห็นผัสสะ ต้องรู้จักผัสสะ จริง ๆ ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องข้างใน.

ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดเวทนา ก็ต้องเห็นจริง ๆ
ว่า มันเป็นอย่างไร. ที่เรียกว่าผัสสะให้เกิดเวทนานั้น มัน
จะให้เกิดความทุกข์ได้อย่างไร ก็เห็นได้จริงๆว่า ในขณะที่
แห่งผัสสะนั้นคนยังโง่อยู่. เมื่อขณะผัสสะนั้นคนยังโง่อยู่
ไม่มีปัญญา ไม่มีวิชา ไม่มีสติ ไม่มีอะไรหมด. ผัสสะโง่
ก็ทำให้เกิดเวทนาโง่ สำหรับจะหลงรัก หรือหลงเกลียด

ในสุขหรือทุกข์ น่ารักหรือน่าชัง; เวทนาโง่ นี้ มันก็มา
จากผัสสะโง่ ผัสสะโง่ก็มาจากอวิชชา ที่เข้ามาประสมโรง
เกิดขึ้นในขณะแห่งผัสสะ.

เวทนาโง่ แล้ว มันก็ทำให้เกิดความอยากที่โง่ ๆ
คือ ตัณหา. เกิดตัณหาแล้ว ก็ช่วยไม่ได้; มัน จะเกิด
ความรู้สึกเจ้าของของตัณหา คือมันอยากอะไร; มันจะเกิด
ความรู้สึกติดกันมาอีกที่ว่า กู^๑ ผู้อยาก คือผู้อยาก. ^๒นี้แหละ
คือตัวตนตงตันกันที่ตรง^๓นี้ คือความโง่ถึงที่สุด คือโง่
จนว่า มีตัวมีตน; ไม่ใช่เป็นเพียงแต่กระแสการปรุงแต่ง
ของจิต ที่ประกอบด้วยอวิชชา.

นี่มันเห็นยาก, เห็นยากแหละ ที่ว่าจะเห็นธรรมนี้
เห็นยากกันที่ตรง^๔นี้เอง มันลึก; แล้วเราก็มืดอวิชชา
แล้วก็จะเห็นของลึกได้อย่างไร.

มีอุปาทานแล้ว ก็เท่ากับว่า ภพ หรือความมีอยู่
แห่งตัวตนนั้น ได้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว. ภพความมีอยู่
พร้อมแล้ว มันก็คลอตออกมาเป็นชาติ เป็นตัวกู, เป็น
ความรู้สึกเป็นตัวกู ซึ่งยืนอยู่เป็นประธาน.

ที่^๕ อะไร ๆ ที่ตัวกุกวาดเอาเข้ามา ก็จะเป็นทุกข์
 ทง^๕นั้น : ความเกิดก็^๕เป็นทุกข์, ^๕นี้ความเกิดอย่างท้องแม่
 ก็^๕เป็นทุกข์; เพราะมันมีชาติอย่างอุปาทาน^๕นั้นมาแล้ว
 ก็เก็บกวาดเอา^๕ชาติอย่างที่เป็นชาติอย่างเกิดจากท้องแม่ เอามา
 เป็น^๕ทุกข์ ความแก่เอามาเป็น^๕ทุกข์ ความตายเอามาเป็น^๕ทุกข์
 โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส ก็อย่าง ๆ เอามาเป็น^๕ทุกข์
 ก็^๕เป็นของกู; เพราะมาถือเอาเป็น^๕ของกู จึงเกิดเป็น
 ความทุกข์^๕ขึ้นมา; ถ้าไม่ถือเอาเป็น^๕ของกู ก็ไม่เกิดเป็น
 ความทุกข์อะไร ๆ ขึ้นมาเลย.

มันต้องมี^๕ชาติ, ชา-ติ ความเกิดแห่งตัวตนจาก
 อุปาทาน^๕ ขึ้นมาเสียก่อน แล้วมันก็ ^๕ครองอัตตภาพน
 เป็น^๕ตัวตนเป็น^๕ของตน, จะรับเอาอะไร ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง
 กับอัตตภาพ^๕ว่าเป็น^๕ของตน, เอาอะไรมายึดถือเป็น^๕ของ
 ตน ก็ต้องเป็น^๕ทุกข์เพราะเหตุ^๕นั้น. ^๕นี้ทุกข์ทั้งปวง
 ทง^๕มวล ทง^๕สน เกิด^๕ขึ้นด้วยอาการอย่าง^๕นี้. ^๕นี้เรียกว่า
 เห็น^๕ปฏิจัสมุปปาทฝ่ายเกิด^๕ทุกข์ ซึ่งเป็น^๕ปฏิจัสมุปปาท
 ๕^๕อีก^๕หนึ่ง ^๕ด้าน^๕หนึ่ง คือ^๕ด้านเกิด^๕ทุกข์.

จักรกลในการเห็นปฏิจจสมุปบาทฝ่ายดับ.

ที่นี้ ในตำานที่ตรงกันข้าม มันก็ตั้งต้นคล้ายกัน :

อายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เกิดวิญญาน ;
 สามอย่างนี้ ผสมกันทำงานเรียกว่า ผัสสะ. ที่นี้มันก็จะ
 เป็นด้วยอะไรก็สุดแท้ ชาวบ้านก็คงจะเรียกว่าโชคมันดี ;
 แต่ที่แท้ เพราะว่า เหตุปัจจัยมันดี : มีการศึกษา, ได้ยิน
 ได้ฟังคำของพระอรียเจ้า, ได้รับการศึกษา ผูกฝน แนะนำ
 ที่ดี, เป็นคนที่มีความรู้ มีปัญญา มีวิชา มีสติ ; จะนั้น
 พอมีผัสสะ ขึ้นมาแล้ว สติปัญญามันมา อวิชาไม่มี
 โอกาสจะเกิด. สติปัญญาหรือวิชา มันเข้ามาควบคุม
 ผัสสะนั้นเสีย ; ผัสสะนั้นก็เลยเป็นผัสสะฉลาด, ไม่เป็น
 ผัสสะโง่ เหมือนในกรณีแรกที่แล้วมา.

มัน มีผัสสะที่ฉลาดเสียแล้ว ; ผัสสะลืมตา ไม่
 หลับตา, เป็นผัสสะที่ตรัสรู้ได้ ในตัวมัน. ผัสสะชนิดนี้
 มันก็ให้เกิดเวทนาที่ฉลาด เพราะมันออกมาจากผัสสะที่
 ฉลาด ; ฉะนั้น เวทนานั้นจึงไม่เป็นที่ตั้งแห่งความ
 หลงรัก หลงโกรธ หรือยินดียินร้าย. มันก็เป็นเวทนา
 ที่แสดงตัวอยู่ว่า โอ๊ย ! นี่มันสักแต่เวทนาเว้ย ! มันสักว่า

เป็นความรู้สึกรู้สึก ที่เกิดขึ้นแก่ระบบประสาท ตาม
ธรรมชาติใดๆ, ไม่ใช่เป็นตัวเป็นตนของเวทนา, แล้ว
มันก็ไม่หลง ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงรักหลงเกลียด.
เวทนาแสดงตัวออกมาในลักษณะที่ สักว่า เวทนา, เป็นแต่
สักว่า เวทนา.

เวทนาชนิดนี้^๕ไม่ให้เกิดตัณหา เพราะมันแสดง
ตัวถูกต้อง มีปัญญา มีวิชา กำกับมา, เวทนา
ชนิดนี้^๕ จะกลายเป็นมีประโยชน์ไปอีกทางหนึ่ง คือ
ให้เราได้ความรู้เพิ่มขึ้นๆ ว่าอะไรเป็นอย่างไร, อะไรเป็นอะไร,
เวทนาเป็นอย่างไร, เรื่องนี้เป็นอย่างไร, เรื่องนี้มีอะไรที่จะ
ต้องศึกษาให้เข้าใจ, ประพฤติกระทำกันอย่างไร.

เวทนาชนิดนี้ทำให้มีความรู้ออกงามออกไป เกี่ยวกับ
เรื่องทางจิตใจของมนุษย์เรา มันเลยให้ประโยชน์ให้เป็น
การศึกษาไปเสีย; แล้วมันก็ไม่เกิดตัณหา : เวทนานั้น
ดับ—ตัณหาก็ดับ คือไม่เกิด, ตัณหาดับ—อุปาทานมันก็ดับ
คือไม่เกิด; เมื่ออุปาทานไม่เกิด, ภพ—ชาติ ก็ไม่เกิด,
ตัวก็ไม่เกิด, ไม่มีอะไรเป็นที่ตั้ง สำหรับจะเอามาเป็น
ผู้ติดถือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง, ความทุกข์ทั้งปวงก็ไม่เกิด.

นี่คือ ปฏิจัสมุปบาทฝ่ายดับ มีอยู่ในชีวิตจิตใจ
 ของคน มากมายหลายสิบครั้งต่อวันหนึ่ง; เพราะมัน
 มีทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งกาย ทั้งใจ ทั้ง ๖ อย่าง;
 แล้วเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกนั้นก็มามาก แม้แต่เพียงทางตา
 เรื่องเดียว ก็ยังมีหลายเรื่องหลายชนิด.

ที่เรียกว่า ปฏิจัสมุปบาทเป็นรอบ ๆ นี้ เกิดขึ้น
 ได้มาก; ในทางฝ่ายที่เป็นทุกข์จะเกิดขึ้นได้มากกว่า;
 เพราะว่า เรา ไม่มีวิชาหรือปัญญาเพียงพอ มันจึงเกิด
 ขึ้นเป็นความทุกข์รบกวนไม่มากนักน้อย แต่เราก็ไม่สนใจ
 เห็นเป็นเรื่องไม่มีความหมายอะไร; ถ้ามีทุกข์หนักเข้า
 ก็มานั่งร้องไห้เสียดีกว่า ที่จะไปรู้ว่ามันคืออะไร, หนักเข้า ๆ
 มาตัวตายเสียดีกว่า มันจะเคঁรู่แล้วรู่รอดไป. ฉะนั้นยาที่
 กินให้ตาย มันก็ยังขายได้; เพราะเขาไม่รู้วิธีที่จะแก้ปัญหา
 ะอย่างไร.

ที่ส่วนที่จะมารู้ว่า ผัสสะ เวทนา เป็นเพียง
 ของเกิดขึ้นตามธรรมดา ไม่ควรรยึดถือ นั้นน้อยนัก
 เพราะว่าอะไร? เพราะว่าไม่ได้เรียนรู้อะไร; หรือว่า

ได้เรียน แต่มันก็ไม่เข้าใจเรื่องนี้; หรือว่าเข้าใจเรื่องนี้
มันก็ยังปฏิบัติไม่ได้.

นี่แหละ ขอให้สนใจกันที่ตรงนี้ ว่าพระพุทธเจ้า
ตรัสว่า เห็นปฏิจาสมุปบาท คือ เห็นธรรม, เห็นธรรมคือ
เห็นตถาคต. ที่นี้การเห็นปฏิจาสมุปบาทมันมีไม่ได้, เมื่อ
เห็นปฏิจาสมุปบาทไม่ได้ ก็ไม่เห็นธรรม, เมื่อไม่เห็นธรรม
ก็ไม่เห็นตถาคต.

เหตุที่เข้าใจปฏิจาสมุปบาทไม่ได้.

ที่นี้ ทำไมไม่เห็นปฏิจาสมุปบาทไม่ได้? ข้อแรก
ที่สุดก็ต้องตอบว่า เพราะว่าไม่ได้เรียน, มันไม่มีโอกาส
เรียน. เอละ ถ้าว่าบวชเรียน ได้มีโอกาสเรียน ก็ยัง
เรียนผิด ๆ, ยังสอนผิด ๆ เรียนผิด ๆ ไม่ถูกเรื่อง มันก็ไม่
เห็นอีกเหมือนกัน. เพียงแต่เรียนนี้ มันไม่เห็น, มันเพียง
แต่จำได้ หรือเข้าใจ.

ถ้าจะให้เห็น มันต้องปฏิบัติ ให้สิ่งนั้นปรากฏ
ขึ้นมาจริง ๆ. เตียวนี้ ปฏิบัติไม่ได้ เพราะว่าเรียนไม่

ถูกต้อง, ไม่ตรงตามที่เป็นจริง มีค่าเท่ากับไม่ได้เรียน.
มันต้องเรียนให้ถูกต้อง ให้เพียงพอ แล้วก็ปฏิบัติให้มัน
ถูกต้อง และเพียงพอ.

ปฏิจสุมุบาททักกล่าวไว้ว่า เพราะมีเหตุนี้ จึงมี
อันนี้, — เพราะมีอันนี้ จึงมีอันนี้, — เพราะมีอันนี้
จึงมีอันนี้; นั้น เป็นเพียงวิชา, หรือ หลักวิชา มีการ
ปฏิบัตินั้น ไม่ใช่ปฏิบัติอย่างนั้น; การปฏิบัติต้องมาปฏิบัติ
คือมีสติควบคุม อายตนะ เมื่อเกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ
แล้ว, ให้ปัญญาและสติมาทันทั่วทั้งที่ ทันเวลา. สรุป
สั้น ๆ ว่า ให้มีสติกับปัญญา หรือให้สติชนเอาปัญญาโดย
แวนเดียว ให้มาทันในเวลาที่มีผัสสะ, ควบคุมผัสสะนั้น
ไว้ อย่าให้เป็นผัสสะโง่.

เอ้า, มันก็ทำไม่ได้เสียอีก มันยากเกินไป แล้ว
บางคนก็ไม่วู้ด้วยซ้ำไปว่า ปฏิบัติในปฏิจสุมุบาททักนั้น เป็น
อย่างไร; เข้าใจว่าเอามาท่อง ท่องไปท่องมา ท่องไปท่องมา
แล้วก็เป็นการปฏิบัติ มันน่าหัว; อันนั้นมันส่วนวิชา จะท่อง
ก็ท่องไปซิ มันไม่มีการปฏิบัติหรอก. การปฏิบัติคือว่า เอา
สติกับปัญญามาให้ทัน ขณะที่ผัสสะ. ผัสสะนี้เกิดจาก

ของ ๓ อย่าง ทำงานด้วยกัน คืออายตนะภายใน อายตนะภายนอกและวิญญาณ. สติกับปัญญาทำให้ทันในขณะที่แห่งผัสสะก็พอแล้ว, ไม่ต้องถึงกับว่า มาให้ทันในขณะที่ว่าตาถึงกับรูป และเกิดจักขุวิญญาณ ; นั้นมันยังเร็วเกินไป มันยังไม่มีปัญหา. แต่ถ้าว่ามาได้ก็ดีเหมือนกัน ; แต่มันอาจจะตีมากเกินไปก็ได้ คือว่า เมื่อตาเห็นรูป แล้วก็รู้ว่ามีสติ : รู้ว่าตาเท่านั้นเห็น, รูปเท่านั้นเห็น. ครั้นวิญญาณเกิดขึ้น เพราะการเห็นทางตากว่าวิญญาณเท่านั้นเห็น ไม่มีอะไร ; อย่างนี้ก็คงจะตีมาก, แต่อาจจะมากเกินไป ปฏิบัติยากมากเกินไป. เอาแต่เพียงว่า เมื่อมันเกิดการกระทบระหว่างสิ่งทั้ง ๓ แล้ว มีสติปัญญาทัน ในขณะที่เกิดผัสสะ.

การปฏิบัติธรรม ต้องฝึกสติ-ปัญญาให้มาทัน.

ทำไมจะมาทัน ? มันต้องฝึกไว้คล่องแคล่ว, ฝึกสติและปัญญาไว้อย่างคล่องแคล่ว. ระบอบปฏิบัติ เช่น อานาปานสติครบทั้งชุด ทั้ง ๑๖ ชั้นนั้น ถ้าฝึกดีจริง สมบูรณ์จริงแล้ว จะเป็นผู้มีสติและปัญญาอย่างเพียงพอ อย่างคล่องแคล่ว ทันแก่เวลาเสมอ ; ฉะนั้น ต้องไปฝึกฝนให้มีสติ ให้มีปัญญา โดยระบอบปฏิบัติ.

พอมันเกิดเรื่องจริง ๆ ก็ให้มีสติปัญญามาทัน
 ในขณะที่สำคัญที่สุด คือขณะแห่งผัสสะ; ผัสสะมันก็
 ฉลาด; เกิดเวทนาขึ้น ก็เป็นเวทนาฉลาด, ก็ให้ความรู้
 แก่จิต ว่าเวทนานั้นคืออะไร, สักว่าเวทนาเท่านั้นหนอคือ
 อะไร; มันก็ไม่เกิดค้นหา ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดทุกข์
 ะหวมค^๕ทังปวง. เราเห็นที่ตรงนี้.

คำว่า เห็น^๕ นี้ ไม่ได้เห็นด้วยตา; มันเป็น
 เรื่องนามธรรม ต้องเห็นด้วยตาใจ; ไม่ใช่ตาเนื้อ. ตา
 เนื้อสำหรับเห็นข้างนอก; แต่เรื่องข้างใน ต้องเห็นด้วย
 ตาใจ เขาเรียกว่า **ปัญญาจักขุ** บ้าง **ธรรมจักขุ** บ้าง คือจักขุที่
 เห็นด้วยปัญญา แล้วเห็นธรรมะ, ธรรมจักขุ ก็เห็นธรรม,
 เมื่อเห็นธรรมก็เห็นปฏิจสมุปบาท, เห็นปฏิจสมุปบาทก็คือ
 เห็นธรรม, เห็นธรรมคือเห็นตถาคต. ถ้าเห็นแต่ในหนังสือ
 เรียนนี้ มันไม่ใช่เห็น; แม้ในขณะที่ปฏิบัติ ก็ยังไม่
 เรียกว่า เห็น; ต้องสำเร็จในการปฏิบัติ : ควบคุมมัน
 ได้ ทุกข์ไม่เกิด ทุกข์มันดับ; เห็นอยู่ด้วยธรรมจักขุ
 ด้วยปัญญาจักขุ อย่างนี้เรียกว่าเห็น.

การเห็นปฏิจสุมุบาทมีได้ โดยปฏิบัติควบคุมมิให้ทุกข์เกิด.

ฉะนั้น จะเอาปฏิจสุมุบาทมาอ่าน มาท่อง มาอธิบาย มาถกมาเถียงกัน ก็ไม่เชื่อว่าเห็น, ยิ่งมาถกกันในรูปแบบของปรัชญาแล้ว จะยิ่งเพ้อเจ้อ ไกลออกไปๆ จนไม่มีประโยชน์อะไร. ต้องเอามาปฏิบัติ ควบคุมปฏิจสุมุบาทนี้ให้ได้, ฝ่ายเกิดก็ไม่เกิด ก็มีแต่ฝ่ายดับ, แล้วก็เห็นด้วยปัญญา จักขุด้วยธรรมจักขุ จึงเห็นปฏิจสุมุบาท : **ผู้นั้นก็เห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นก็เห็นพระองค์.**

พระองค์ซึ่งนิคณ^๕และ พระพุทธเจ้าซึ่งนิคณ^๕เท่านั้นที่จะอยู่กับเนื้อกับตัวของเราได้; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าปฏิจสุมุบาทนั้น เกิดดับอยู่ในกาย ในใจ ของเราอยู่แล้ว ในทุกสิ่งก็ไ้, มันมีกระแสแห่งปฏิจสุมุบาทแสดงอยู่ทั้งนั้น; แต่ไม่เอาเรื่องข้างนอก เอาแต่เฉพาะเรื่องข้างใน; กระแสแห่งปฏิจสุมุบาทเป็นไปในภายใน เกิดทุกข์เมื่อมีอวิชชาเป็นแม่บท, ไม่เกิดทุกข์ในเมื่อดับอวิชชาเสียได้.

นี่เห็นทั้งสองฝ่ายอย่างนี้ด้วยจิตใจ ก็รู้สึกด้วยจิตใจ.
 ภาษาธรรมะตอนนั้น ต้องมีคำบัญญัติว่า การเห็น คือ การ
 รู้สึกด้วยจิตใจ ที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญา. นี่ธรรม
 จักษุ, ปัญญาจักษุเห็นอยู่ ไม่ใช่ตาเนื้อนี้เห็นอยู่ ตาเนื้อ
 นี้อาจจะหลับอยู่ก็ได้, แม้ตาบอด; คนตาบอดก็เห็นได้
 ถ้าเขาเข้าใจ และเขาปฏิบัติ และควบคุมอายตนะอยู่.
 นี้คือเห็นพระพุทธเจ้า.

เห็นที่ไหน? ก็เห็นข้างใน, เห็นข้างใน มันก็
 อยู่ข้างในแล้ว ก็ไม่ต้องพูดกันอีก ไม่ต้องถกเถียงกันอีกว่า
 อยู่กับเนื้อกับตัวหรือไม่; เพราะว่ามีอยู่ข้างในแล้ว นี่
 พระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่ข้างใน อย่างนี้.

ถ้ามีพระพุทธเจ้าอย่างนี้อยู่ข้างในแล้ว มือของคนนั้น
 จะไม่ไปหยิบแก้วเหล้ามากิน ไม่ไปหยิบแก้วเหล้ามาชู้ชุ่น
 ท่วมหัว; ฉะนั้น พระพุทธเจ้าพระองค์จริง ไม่เคยมีใคร
 เอาแก้วเหล้า มาขำมพระเศียรของท่าน. ไม่มีใครเอาแก้ว
 เหล้ามาชู้ อยู่เหนือพระเศียรของท่าน. ขอให้เข้าใจกัน
 อย่างนี้บ้าง.

คนที่ยังเอาแก้วเหล้ามาใส่ปากอยู่อย่างนี้ คนยังนั้น
ไม่เห็นปฏิจาสุมุบาท ไม่เห็นธรรมะ แม้แต่ในระดับต่ำ ๆ
ชั้น ๆ คนชั้นนั้น ^{ชั้น}ไม่เห็นธรรมะ แม้แต่ระดับต่ำ ๆ ชั้น ๆ,
ไม่เห็นปฏิจาสุมุบาท ก็ไม่เห็นพระพุทธเจ้า ไม่มีพระ-
พุทธเจ้า; เพราะมีความเป็นอันธพาล ชอบกินเหล้า มั่นก็
กินเหล้า กินแล้ว กินอีก; แล้วก็ไปซื้อพระเครื่องมา
แขวนคอ ด้วยหวังว่าจะให้รวย ให้สวย ให้มีอะไรต่าง ๆ มัน
ก็หมกความหมาย.

พระเครื่องนั้น ^{ชั้น}ก็แม้แต่สักว่าพระเครื่อง, แล้วยิ่ง
เอามารับการดูหมิ่นดูถูก โดยยกแก้วเหล้าข้ามไปข้ามมาด้วย
มันก็ยังไม่มี ความหมาย; จะพุทธานิเชกกันสักกี่ร้อยครั้ง
หรือจะซื้อมาตั้งหลายหมื่นบาท มันก็ไม่มี ความหมาย.

ฉะนั้น ^{ชั้น}แยกกันให้เด็ดขาด แยกออกจากกันเสีย
ให้เด็ดขาด ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้นคือธรรมะ.
ธรรมะคือการเห็นปฏิจาสุมุบาท เห็นอยู่แล้วข้างใน.
เห็นธรรมะขนาดนั้นแล้ว จะโง่จะเขลาไม่ได้ จะทำผิด ๆ อย่าง
โง่เขลาไม่ได้; ไม่ต้องพูดถึงว่าจะไปกินเหล้า จะไปฆ่าสัตว์
จะไปลักทรัพย์ มันมีไม่ได้.

นี่แหละใครมีพระพุทธเจ้าองค์นั้นแล้วหรือยัง? อาตมา
 อยากจะสอบถามว่า **ใครมีพระพุทธเจ้าองค์นั้นแล้วหรือยัง?**
 ที่อยู่ข้างใน ไม่ต้องตอบ, ไม่ใช่ถามให้ตอบ, ถามให้ไปคิดดู
 ว่ามีแล้วหรือยัง? มีพระพุทธเจ้าอย่างนั้นกันแล้วหรือยัง?
 นั่นแหละเป็นพระพุทธเจ้าจริง มีพระพุทธเจ้าจริง. ต้อง
 จริงนะ ต้องซัดเงิน แจ่มแจ้ง ปรากฏอยู่จริง ๆ นะ แล้ว
 จึงจะเรียกว่ามี.

การถวายเป็นความเคารพ

ต่อพระพุทธเจ้าองค์จริง ควรทำให้ถูกต้อง.

ทีนี้ มันอาจจะเกิดปัญหาขึ้นมาบ้าง พอมิพระ-
 พุทธเจ้าองค์จริง อยู่ในใจอย่างนี้ตลอดเวลา สว่างใสอยู่
 อย่างนี้; พอดีจะไปกราบพระเครื่อง, หรือไปกราบพระ-
 พุทธรูปอิฐปูนอย่างไร มันก็ซัดจะกระสับกระส่าย. เพราะ
 ว่ามีพระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่ข้างใน; แล้วจะไปกราบวัตถุ
 สมมติ ว่าเป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ มันกระสับกระส่าย.

ฉะนั้น บางทีอาจจะล้มกราบพระพุทธรูปไปก็ได้,
 หรือไปกราบเข้าแล้ว มันก็รำคาญ. มันรู้สึกว่าเป็นการขบถ

ต่อพระพุทธเจ้าพระองค์จริง เพราะไปถวายเป็นความสักการะ
 เคารพอะไรทั้งหมดทั้งสิ้น แก่ **สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า**,
 วัตถุแทนของพระพุทธเจ้า; นับตั้งแต่พระธาตุลงมาถึง
 พระพุทธรูป ลงมาถึงพระเครื่องอะไรเหล่านั้น ซึ่งเป็นเพียง
 สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า. แล้วเมื่อพระพุทธเจ้าองค์
 จริงมีอยู่ข้างใน จะรู้สึกอย่างไร?

เออละ ประองคองกันก็ได้ ถ้ามันเป็นสัญลักษณ์;
 เห็นสัญลักษณ์ แล้วก็กราบเพื่อให้ถึงองค์จริง. ใน
 ประองคองกันอย่างนี้ก็ได้; แต่มันไม่มีเหตุผล เพราะว่า
 ถ้ามีพระพุทธเจ้าองค์จริง แล้วสัญลักษณ์มันก็ไม่มี
 ความหมาย. เราไม่เคยได้ยินว่า พระอรหันต์กราบพระ-
 พุทธรูป; แต่นั่นจะเป็นเพราะว่าในสมัยพุทธกาลไม่มี
 พระพุทธรูป. ถ้าว่าเป็นพระอรหันต์สมัยที่มีพระพุทธรูปก็
 คงจะมีปัญหาว่า จะกราบพระพุทธเจ้า ทำไม่ไปกราบของแทน
 หรือของสมมติ; มันก็ขัดต่อองค์จริงอย่างนั้นแหละ
 เท่านั้น.

ฉะนั้น ระวังให้ดี, ระวังกันให้ดี ๆ ถ้าจะว่า ไป
 กราบสัญลักษณ์ ก็ให้เป็นเรื่องของสัญลักษณ์;

แล้วให้รับนึกถึงพระพุทธเจ้าองค์จริง อยู่ที่ไหน? ถ้ามี
อยู่ข้างใน เอ้า, ก็ได้เหมือนกัน. แต่เดี๋ยวก็จะหัวเราะ
ตัวเอง ว่าพระพุทธเจ้าองค์จริงมีอยู่ข้างใน แล้วก็ไปกราบ
วัตถุอะไรก็ไม่รู้ แทนพระพุทธเจ้าพระองค์จริง. การที่จะ
มีพระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่กับเนื้อกับตัว มันก็จะเป็นเรื่องหา
ขึ้นมาอย่างหนักได้.

แต่เอาตามาก็คว่า ถ้ายังจะต้องกราบพระพุทธรูป
อยู่บ้าง ก็เพื่อเป็นตัวอย่าง เป็นระเบียบคำสอนที่ดีแก่
คนที่เขายังไม่มีพระพุทธเจ้าพระองค์จริง. เหมือนอย่าง
ว่า พระอรหันต์ เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีประโยชน์อะไร
ที่จะต้องถือวินัยกันอีก; แต่พระอรหันต์ท่านก็ยังอุทิศสำหรับ
ปฏิบัติพระวินัย, ระวังให้เป็นตัวอย่างที่ดี. ต้องอาบัต
เข้าแล้ว ก็ไปแสดงอาบัต, ซึ่งมันไม่มีความหมายอะไรกะ
พระอรหันต์นั้นเลย; แต่ท่านก็ทำไป ทนทำไป เพื่อว่า
จะเป็นตัวอย่างที่ดี แก่คนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์.

ถ้าว่าจะต้องกราบ ต้องอะไรกัน ก็จะต้องตี
ความหมายกันอย่างนี้ ว่าเป็นตัวอย่างที่ดี, อย่าถือว่า
ท่านนั้นพอแล้ว แล้วก็หยุดเสีย. ให้พยายามทำให้

พระพุทธเจ้าพระองค์จริง เกิดขึ้นภายใน คือ การเห็น
 ปฏิจจสมุปบาท, ซึ่งเป็นการเห็นธรรม. **เห็นธรรมแล้วก็**
เห็นพระองค์จริง, แล้วมีให้เห็นอยู่ตลอดเวลา. เรื่องปฏิจ-
 จสมุปบาท มันมีให้เห็นอยู่ตลอดเวลา; ถ้าไม่ใช่ฝ่ายเกิด
 ก็ต้องฝ่ายดับ คือฝ่ายที่มีสติปัญญา; ควบคุมผัสสะไว้ได้
 มีอยู่ตลอดเวลา. พระพุทธเจ้าพระองค์จริง มีให้เห็นอยู่
 ข้างในตลอดเวลา ก็เห็นเถอะ ภิรูสึกเถอะ.

แนวข้อปฏิบัติ

ในการทำให้มีพระพุทธเจ้า พระองค์จริง.

เอ้า, ทีนี้ ก็จะพูดกันให้ละเอียดสักหน่อย ว่าจะมี
 พระพุทธเจ้าพระองค์จริงอยู่ข้างในเรา ในใจของเรา เรียกว่า
 ที่เนื้อที่ตัวของเรา ท่านจะต้องกระทำให้ครบ. **เรื่องที่**
เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า นั่นก็คือให้มี **การประสูติ การตรัสรู้**
และการนิพพาน. สามประการนี้ อยู่ในตัวของท่าน.

ที่ว่า **ประสูติแห่งพระพุทธเจ้า** ก็คือให้เกิดจิต
 ดวงใหม่ หรือให้ภาวะแห่งจิตดวงใหม่ ที่เห็นแจ้งใน
 ปฏิจจสมุปบาท. ให้จิตชนิดนี้ ภาวะชนิดนี้ เกิดขึ้นใน

จิตในใจ ในสันดาน ในใจ; นี้เรียกว่า *ประสูติ* แล้ว *การเห็นแจ้งนั้น เป็นการตรัสรู้*. ตรัสรู้แจ้งอย่างนี้ อวิชชาดับไป กิเลสดับไป เป็นนิโรธ; แล้ว ความเย็นเกิดขึ้นมาแทนเป็นนิพพาน. นิพพาน แปลว่า เย็น; นี่คือการปรินิพพาน.

พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพานอยู่ในหัวใจของเรา ซึ่งเราทำให้มีขึ้นมาได้ครบทั้งสามสถาน. การประสูติ การตรัสรู้ การปรินิพพาน มีอยู่ในหัวใจของเราจริงๆ; ถ้าว่าจะติดต่อกันไปตลอดเวลา ก็ยิ่งดี; แต่ถ้าไม่อย่างนั้น แม้เป็นคราวๆ ก็ยังดี.

ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ขอให้พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน ขึ้นมาทันแก่เวลา ก็ยังคุ้มครองได้; เรียกว่า *พระพุทธเจ้าเสด็จมาบางเวลา*; เพราะว่าเราทำให้เกิดขึ้นบางเวลา อย่างนี้ดีกว่าไม่มีเสียเลย, ดีกว่ามาก ๆ ที่เดียว. แต่ถ้าทำให้ตลอดเวลา ไม่เกิด ๆ ดับ ๆ อย่างนี้ก็ดีที่สุด.

ฉะนั้น จึง *อยู่ด้วยสติสมบูรณ์อย่างยิ่ง* บัญญาเพียงพอ สำหรับจะควบคุมอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

ใจ ในลักษณะที่ถูกต้อง ซึ่ง กระแสปฏิจัสมุปปาทฝ่าย
สมุทวาร เกิดขึ้นไม่ได้, หรือเกิดขึ้นมาก็เพียงแต่ตั้งต้น
เป็นผัสสะแล้วก็หยุด ดับไปเสีย, หรือว่ามันไปดับที่ตรงกลาง
ก็ได้.

ที่จะไม่ให้เกิดเลยนั้นมันยากกว่า; เพราะว่าตามัน
จะเห็นรูป ก็เกิดจักขุวิญญาณ แต่ถ้าเก่งจริงมันก็ทำได้ ตา
ก็สักว่าตา รูปก็สักว่ารูป วิญญาณก็สักแต่ว่าวิญญาณ ไม่
ปรุ่งแตกต่างกันเป็นปฏิจัสมุปปาท นี้จะมีสติและปัญญาไวและ
มากพอถึงเพียงนี้ ไต่หรือไม่ ก็ไปคิดดู ถ้าทำได้ก็วิเศษ แล้ว
ควบคุมให้เป็นไปตลอดเวลา.

นี่มันก็สูงสุดแหละ มีพระพุทธเจ้าแท้จริงอยู่
กับเรา จนกระทั่งกลายเป็นเรา; เรากลายเป็นพระพุทธเจ้า
ไปเสีย. นี่เดี๋ยวก็ไม่กล้าพูด ไม่กล้าคิด เห็นว่ามันจะดี
เกินไป จะจ้วงจาบพระพุทธเจ้า.

ที่จริงอย่างลัทธิที่ว่า, อย่าต้องกลัวอย่างนั้นเลย.
ขอให้มื่ออย่างนั้นเถิด ให้มีพระพุทธเจ้าแท้จริงอยู่กับเรา
ตลอดเวลา จนดูเหมือนว่าเราก็กายเป็นพระพุทธเจ้าไปเสีย
แล้ว. นี่ก็ไม่ได้ดูหมิ่นพระพุทธเจ้า อะไรมากมาย.

ถึงอย่างไรเราก็ยังเป็นอนุพุทธเจ้าอยู่นั้นแหละ เพราะเราต้อง
ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ รับเอามาปฏิบัติ.

เราหาได้เป็นพระพุทฺธเจ้า เทียมพระพุทฺธเจ้า
คือ สัมมาสัมพุทฺธเจ้าไม่; ยังเป็นพระพุทฺธเจ้าที่เดินตาม
พระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า เกิดตาม คลอดตาม พระสัมมา-
สัมพุทฺธเจ้า. แต่ว่าความเป็นพระพุทฺธเจ้านั้น จะ
เหมือนกัน คือว่ารู้ถึงที่สุด ดับกิเลสแล้ว แล้วเย็นเป็น
นิพพาน; นี้จะเหมือนกัน.

เพราะฉะนั้น ขอให้มองเห็นว่า ที่เราจะให้มีพระ-
พุทฺธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน อยู่ในเรานี้ เป็นสิ่งที่ทำได้.
ถ้าตัดเสียว่าไม่เชื่อ ไม่สนใจ ก็ตามใจ; แต่ถ้าจะลอง
ใคร่ครวญดู มันก็พอจะเห็นได้ ไม่เหลือวิสัย, ไม่เหลือวิสัย
ในข้อนี้ ที่จะทำให้จิตดวงใหม่มันเกิดขึ้น แยกไปจาก
จิตดวงเก่าๆ คือ จิตโง่ๆ.

ให้จิตดวงใหม่มีความฉลาด รอบรู้ในเรื่องของ
ธรรมะ แล้วกิเลสก็เกิดไม่ได้, คือกิเลสมันดับโดยนิโรธ-
ธาตุเป็นประจำอยู่ ในแสงสว่างแห่งปัญญา. เมื่อกิเลส

คือ ความร้อนดับ; ปรินิพพานหรือนิพพาน คือ
ความเย็น ก็ ปรากฏตัวออกมา.

นี่ พระนิพพานก็ปรากฏอยู่ เราจึงมีทั้งประสูติ
ทั้งตรัสรู้ และทั้งนิพพาน อยู่ในตัวเรา; จะเรียกว่า
มีพระพุทธเจ้าอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเรา โดยแท้จริงตลอดเวลา
ก็ได้ หรือจะว่าเดี๋ยวนี้เรากลายเป็นพระพุทธเจ้าเสียแล้วก็ได้.

คำว่า เรา—เรา ในที่นี้ อย่าเข้าใจไปว่าเป็นตัวตน
เป็นตัวเรา ยึดถืออะไร; เราสมมติเรียกกาย ใจ หรือ
นามรูป ถึงขนาดนี้ สมมติเรียกว่า “เรา” ต่อไปตามเดิม.
เมื่อไรก็คือเรา, เมื่อตรัสรู้ฉลาดแล้วก็คือเรา. เรา เรียกเรา
โดยสมมติ; แต่โดยแท้จริงในภายใน ย่อมเห็นเองว่า
มิได้มีเรา; เพราะมันตรัสรู้ ธรรมะถึงที่สุดเสียแล้ว มัน
ก็ไม่มีตัวเรา, แต่มันก็ยังคงเหลือจิต.

สิ่งที่เรียกว่า จิตนี้มันยังไม่ดับ; ฉะนั้น จิตดวง
ใหม่นี้ ได้เกิดขึ้น เรียกว่าการประสูติ, จิตดวงใหม่นี้ ประกอบ
อยู่ด้วยบัญญัติ เรียกว่า ตรัสรู้, จิตดวงใหม่นี้สัมผัสความเย็น
เพราะความหมตไปแห่งกิเลส เรียกว่านิพพาน, คือมันเย็น
แต่ไม่ใช่ตาย ไม่ใช่ร่างกายตาย.

ขอเตือนไว้แล้วไว้แล้วว่า พระพุทธเจ้า^{นั้น}ตายไม่ได้.
 อย่างพูดไปตามประสาเด็ก ๆ, เด็ก ๆ เขาได้รับการสอนทาง
 หนังสือในโรงเรียนว่า พระพุทธเจ้า^{ตาย}นั้น เขาเรียกว่า
 นิพพาน. ข้างตายเขาเรียกว่าล้ม, พระเจ้าแผ่นดินตาย
 เขาเรียกว่า สวรรคต, อย่างนี้เป็นต้น. พระพุทธเจ้า^{ตาย}
 เรียกว่า นิพพาน; นิพพานจึงมีความหมายเป็นความตาย.

ต่อมาเด็ก ๆ ก็ได้รับคำบอกแล้วว่า พระพุทธเจ้า
 นิพพานแล้ว, ข้อนั้นสองพันกว่าปีมาแล้ว. เด็ก ๆ ก็คิดว่า
 พระพุทธเจ้า^{ตาย} ตายได้ ตายเป็น และตายได้; อย่างนี้
 เป็นอันตรายอย่างยิ่ง แก่ความ^{รู้}ที่ถูกต้อง. เพราะ^{ว่า}
 พระพุทธเจ้า^{ที่}แท้จริง^{นั้น}ตายไม่ได้ ที่มันดับได้ก็เรื่อง
 สังขารทั้งนั้นแหละ : เกิดได้ก็สังขาร, ดับได้ก็สังขาร.

พระพุทธเจ้า^{ที่}แท้จริงคือธรรม, วัฏธรรม ที่ไม่รู้
 จักตาย, ยิ่งปฏิจาสุมุบาท ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ แล้ว
 มันยังไม่ตายดอก ^{ไม่รู้จักตาย} แล้ว ^{ไม่รู้จักเกิด} ตาย ^{ไม่รู้มัน}
 มาได้อย่างไร. คำนี้อธิบายยาก และ ^{ไม่ต้องอธิบาย}ดีกว่า
 ว่า ^{สังขาร}ทั้งหลายที่เป็นกฎ มันเกิดขึ้นมาได้^{อย่างไร} ;
 ถ้ามันเกิดได้ มันก็ดับได้.

เทียนมัน ไม่มีการดับเลย มันก็ต้องไม่มีการเกิด
แล้วมันโผล่ขึ้นมาอย่างไร มันมาตั้งอยู่อย่างไร ยกไว้ว่า เป็นของ
ที่ไม่ต้องอธิบาย; เหมือนกับพระเจ้าทั้งหลาย คือพวกที่
ถือพระเจ้า เขาจะไม่ตอบคำถามว่า ใครสร้างพระเจ้า, เขา
ไม่ต้องตอบ. พระเจ้าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เขาก็ไม่ต้องตอบ.

สังขารธรรม หรือ พระธรรมในฐานะที่เป็นกฎ^๕ ก็
เหมือนกัน ไม่มีใครสร้าง ไม่มีการเกิด; แต่มีอยู่
ตลอดเวลา. กฎแห่งปัจจุสมุปบาท มีอยู่ตลอดเวลา
โดยไม่ต้องเกิด โดยไม่ต้องดับ. ใครเห็นเข้า ชื่อว่าเห็น
ธรรม, ใครเห็นธรรมชนิดนี้ ชื่อว่า เห็นพระพุทธรเจ้า;
ฉะนั้น พระพุทธรเจ้าต้องไม่เกิด ต้องไม่ดับ ต้องไม่ตาย ต้อง
ไม่อะไรหมด ต้องเป็นนิรันดรด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น เรามีพระพุทธรเจ้าชนิดนี้กันจะดีไหม? ขอ
ฝากไว้ให้ ไปคิดดู. ถ้าดี, ต้องการ, แล้วก็มาสนใจเรื่อง
ว่า ทำอย่างไร จึงจะมีพระพุทธรเจ้าชนิดนี้อยู่กับเนื้อ
กับตัว?

ต้องใช้ศิลปะแน่นอน; เพราะว่า การกระทำ^๕
งดงาม เหลือประมาณ, การกระทำนี้มีประโยชน์ เหลือ

ประมาณ, การกระทำอันดีมีผลละเอียดสุขุม ประณีตเหลือ
ประมาณ. นี่ศิลป ก็คือปฏิบัติธรรมะอย่างมีศิลป ก็
เข้าถึงตัวธรรมะ คือปฏิจาสุมุบาท เห็นพระพุทธเจ้า
องค์จริง.

เราตีความกันอย่างนี้ก็ได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า
ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม.
นั่นถ้าผู้ใดมีธรรมะ ละ ผู้นั้นก็ต้องมีเราซี, ผู้ใดมีเรา
ผู้นั้นต้องมีธรรม, ผู้ใดมีธรรม ผู้นั้นมีเรา. เมื่อพระ-
พุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ เราก็มีธรรม มีธรรมก็คือมีพระ-
พุทธเจ้า; ฉะนั้น เราก็มีพระพุทธเจ้า อยู่ได้โดย
แท้จริง อยู่ที่เนื้อที่ตัวของเรา คือหัวใจของเรา.

ข้อปฏิบัติเพื่อมีพระพุทธเจ้าอยู่ที่เนื้อตัว.

นี่เราต้องเตรียมปฏิบัติ ให้เนื้อตัวของเราเป็น
ที่ประทับของพระพุทธเจ้า : ปฏิบัติกาย วาจา ใจ ทิฏฐิ
ความคิดความเห็น อะไร ให้ถูกต้อง ให้สมบูรณ์; เนื้อตัว
เราก็จะเป็นสิ่งที่เหมาะสม ที่มีพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ มาประทับอยู่.

ขอให้ใช้ศิลปะแห่งการปฏิบัติ *ศีล สมาธิ ปัญญา*.
 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ *อริยมรรคมีองค์ ๘* หรือจะเป็น
 วิธีใดก็ตาม ซึ่งให้มันเกิดอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ได้ทั้งนั้น;
 ปฏิบัติอานาปานสติ อย่างเดียว ให้เต็มที่ ให้สมบูรณ์
 จะมีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา.

ได้อธิบายแยกแยะให้เห็นชัดแล้วว่า *ส่วนไหนเป็นศีล*,
ส่วนไหนเป็นสมาธิ, *ส่วนไหนเป็นปัญญา*, *ส่วนไหนเป็น*
มรรค ผล นิพพาน, ในอานาปานสติ ๑๖ ชั้น ๑๖ ประการ
 นั้น; ไปดูได้, ไปเปิดดูได้, แล้วก็ทำความเข้าใจให้
 แจ่มแจ้ง แล้วก็ปฏิบัติให้ซึ่มซาบด้วยใจ ด้วยธรรมจักษุ
 ด้วยปัญญาจักษุ ก็สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะมีพระพุทธรเจ้า
 อยู่กับเนืองกับตัวของเรา.

แล้วอย่าลืมนะว่า ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาที่ดี,
 ปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ดี, ปฏิบัติอานาปานสติ ทั้ง
 ๑๖ ชั้นนั้นก็ดี; ล้วนมีความหมายแห่งศิลปะเหลือประมาณ
 ยิ่งกว่าประมาณ. ก็องดงามอย่างยิ่ง มีประโยชน์สูงสุด
 แล้วละเอียด ประณีต สุขุมอย่างยิ่ง ในการปฏิบัติ.

เอาละ, เป็นอันว่า พระพุทธเจ้านั้นไม่ตาย, พระพุทธเจ้าไม่ใช่คน ไม่ใช่ยักษ์ ไม่ใช่มาร; อย่างพระพุทธภาษิตตรัสไว้เองว่า อย่าเรียกฉันว่า คนธรรมดา ยักษ์ เทพ พรหม นั้นเลย มนุษย์ก็ยังไม่เรียก แต่จงเรียกฉันว่า พุทธะเถิด. นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้.

เห็นพุทธะคือเห็นธรรม, เห็นธรรมก็คือเห็นปฏิจาสมุปบาท, จิตใจที่เห็นปฏิจาสมุปบาท เห็นธรรมะนั้นจะต้องเป็นพระพุทธเจ้าเสมอ; จะของใครก็ตาม : ของพระสิทธัตถะนั้นก็ตาม ของพระสาวกก็ตาม, ของใครก็ตาม; ถ้าเห็นสัจจธรรม, ธรรมสัจจะ ที่ชื่อว่า ปฏิจาสมุปบาทด้วยปัญญาจักขุ ด้วยธรรมจักขุแล้ว ก็ชื่อว่า เห็นพระพุทธเจ้า; เห็นธรรมะมีอยู่ในเรา ก็คือเห็นพระพุทธเจ้าในเรา.

เราจะทำให้พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในเราได้ โดยลักษณะแห่งโอปะปาติกะ. นี้ช่วยกันจำไว้ด้วยว่า เรามีความหมายสำหรับคำว่าโอปะปาติกะกันอย่างอื่นนะ. อตมาไม่มีอย่างนั้น; อตมาเป็นอย่างที่กำลังพูด คือข้อความมั่นมีว่า โอปะปาติกะนั้น คือการเกิดผลขึ้นมา เป็นอะไรอย่างใด

อย่างหนึ่งเต็มที คือโตเต็มทีเลย, ไม่ต้องผ่านพ่อผ่านแม่
ไม่ต้องมีพ่อแม่; เกิดผลงุ่นขึ้นมาเป็นอย่างนั้นเลยทันที
ทันทีเลย แล้วจะต้องไม่เป็นหญิงเป็นชายด้วย ไม่เป็นตัวผู้
ตัวเมียด้วย.

เกิดอย่างไร? ลองคิดดู ไม่เกิดจากพ่อแม่, เกิด
ผลงุ่นมาโตเต็มที ไม่ต้องเป็นหญิงเป็นชายอะไร. เกิด
อะไร? เกิดอย่างไร? เขาอธิบายว่าสัตว์ชนิดหนึ่ง กายทิพย์,
กายทิพย์อะไร เรื่องมาก ไม่อยากฟัง ไม่อยากจำ. แต่อยาก
จะพูดว่า จิตที่เปลี่ยนไปสู่สภาวะอย่างอื่น นั้นแหละ
คือการเกิดใหม่, ไปเป็นอีกสภาพหนึ่ง. อย่างจิตบุคคล
เปลี่ยนไปเป็นจิตพระพุทธเจ้าอย่างนี้ มันเป็นการเกิดที่
ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ ไม่ต้องเป็นเด็กก่อน แล้วก็ไปโตขึ้น
มันก็ผลงุ่นมาเต็มทีเต็มตัว ไม่มีความเป็นหญิงเป็นชาย.

เมื่อพูดอย่างนี้แล้ว ก็อยากจะให้ได้ยินกันต่อไปว่า
พระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้น ไม่ใช่คน. ท่านห้าม
ไว้แล้วว่าอย่าเรียกฉันว่า มนุษย์ เทพ มาร พรหม คนธรรม;
ให้เรียกฉันว่า พุทธะ; แล้วพุทธะนั้น ไม่หญิง ไม่ชาย.

พุทธะ นั้นยัง ไม่ใช่คน เสียอีก ก็เป็นพุทธะ
 ซึ่งมีการเกิดอย่างที่เป็นพุทธะด้วยการตรัสรู้ ผลงั้นมา
 จากจิตสภาพอย่างนี้ สู่จิตสภาพอย่างโน้น. ฉะนั้น
 ร่างกายก็ไม่ใช่พุทธะ; ร่างกายตายก็ตายไป ไม่ใช่พระ-
 พุทธเจ้าตาย; พระพุทธเจ้ายังอยู่เสมอ, คือธรรมะนั้นยัง
 อยู่เสมอ.

นี่พระอรหันต์ก็เหมือนกันแหละ พระอรหันต์นั้น
 ไม่มีหญิง ไม่มีชาย. ที่เรียกว่า พระเถรี พระเถระ นั้น
 มันสมมติข้างนอก, สมมติข้างนอก; แต่ตัวพระอรหันต์
 แท้ๆไม่เป็นหญิง ไม่เป็นชาย. เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้า
 ไม่เป็นหญิง ไม่เป็นชาย, แล้วไม่เป็นมนุษย์ด้วย; เป็น
 ธรรมอย่างหนึ่ง ปรากฏที่จิตอย่างหนึ่ง. อย่างนี้ *อาตมา*
เรียกว่า การเกิดโดยโอปะปาติกะ โดยวิธีโอปะปาติกะ,
 เกิดเป็นพระพุทธเจ้า เกิดเป็นพระอรหันต์.

ถ้าเกิดชนิดเลวๆ ก็เกิดเป็นอัมชพาล. เมื่อคนนั้น
 มันมีความคิดอย่างโจร, มัน ก็เกิดเป็นโจร ในขณะจิตนั้น
 เต็มที่เลย. เมื่อ มีความคิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน มัน ก็เกิดเป็น
 สัตว์เดรัจฉาน ในขณะจิตนั้น เต็มที่เลย; อย่างนี้เรียกว่า

โอปะปาติกะเหมือนกัน คือเกิดโดยจิต, โดยไม่ต้องมีพ่อแม่, โดยไม่ต้องเป็นเด็กก่อน, และโดยที่ไม่ต้องเป็นหญิง เป็นชาย อะไรที่ไหน. มันอยู่เหนือบัญญัติ, หรือว่าเหนือความจำเป็นที่จะมีภาวะหญิง ภาวะชาย.

แต่เราก็ต้องนำเห็นใจแหละ ตั้งแต่เด็ก ๆ โน่น.

เราได้รับการเรียนพุทธประวัติมา : พระพุทธเจ้าเกิดออกมาเป็นเด็กชาย เป็นหนุ่ม แล้วแต่งงาน แล้วไปบวช แล้วเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ท่านเป็นชายอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้; แล้วเรารู้ว่าเป็นท่านเป็นคน แล้วก็เป็นกษัตริย์, หรือว่าเป็นอะไรก็ตามที่เขาสมมติบัญญัติเรียกกันในสมัยนั้น. แต่พระพุทธเจ้าพระองค์จริง ท่านปฏิเสธว่า ไม่ใช่อย่างนั้น, เรียกกันว่า พุทธะ คือจิตที่ตรัสรู้สว่างไสว ดับเย็นนี้เป็นพุทธะ.

ที่เราไม่ต้องเป็นห่วง เรื่องการเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย อะไร, ไม่ต้องไปเป็นห่วงให้เสียเวลา มุ่งหมายแต่ทำให้เป็นจิตที่สว่างไสว แจ่มแจ้ง; เหมือนกับแสงสว่างลุกขึ้นมา กำจัดความมืดให้หมดไป, หรือว่ามันดับ ความร้อนได้ ความร้อนดับไป ก็เย็นเป็นนิพพาน.

นี่คือ การทำให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว
ของเรา จนกระทั่งพูดได้โดยไม่ต้องกลัวผิดว่า เราเป็น
พระพุทธเจ้าเสียเอง; เพราะว่าเราสมมติว่าจิตดวงนั้น
เป็นเรา จิตที่มันเปลี่ยนเป็นจิตที่รู้ เกิดขึ้นมาใหม่เป็น
จิตที่รู้ แล้วก็ดับก็เลส แล้วก็เย็นเป็นนิพพาน จิตนั้น
จึงเป็นพระพุทธเจ้า. เราก็ถือเอาจิตนั้นเป็นเรา, เราก็มี
สิทธิ์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าโดยลักษณะอย่างนี้.

คิดดูซิ ศิลป หรือไม่ศิลป? มันยากง่ายก็มากน้อย?
มันมีประโยชน์ก็มากน้อย? แล้วมันงมงายหรือไม่? ถ้ามัน
งมงายที่สุด มีประโยชน์ที่สุด ประณีต ละเอียดสุขุม
ที่สุด มันก็จัดเป็นศิลปได้, คือ การกระทำอย่างนี้ เป็น
ศิลปแห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัวของเรา
ตลอดเวลา. จะเขavnพระเครื่อง หรือไม่เขavnพระเครื่อง
ไม่เป็นประมาณ, จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหรือไม่ ก็ไม่
เป็นประมาณ. เดียวนี้เรามีพระพุทธเจ้าองค์จริงอยู่ในเรา.

เอาละ, เป็นอันว่า อาตมาได้พูดถึง ศิลปที่เป็นชั้น
ปรมาตตะ ให้ท่านทั้งหลายฟังอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อที่ ๘ ใน

วันนี้ ศิลปการแห่งมีพระพุทธรเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว จน
กลายเป็นตัวเราไปเสียเอง ซึ่งเป็นการบรรยายที่พอสมควร
แก่เวลาแล้ว, และสมควรแก่อาตมาที่วันนี้รู้สึกอ่อนเพลียมาก

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้
พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สวดบทธรรมะคณสาธยาย ส่งเสริม
กำลังใจของผู้ตั้งหน้าปฏิบัติธรรมะต่อไป ในบัดนี้.

รายชื่อหนังสือ
ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑	คู่มือมนุษย์	๒
๒	ศิลป์แห่งการดูด้วยสายตาตสัมมัมปัญญา	๑
๓	ศิลป์แห่งการมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว	๑
๔	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑
๕	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม	๑
๖	พูดกับเงร	๑
๗	เสียงธรรม	๑

